

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ В УКРАЇНІ
ЯК ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМАTRAINING OF FUTURE EDUCATORS IN UKRAINE
AS HISTORICAL AND PEDAGOGICAL PROBLEM

У статті запропоновано аналіз становлення системи підготовки майбутніх вихователів в історії вітчизняної професійної освіти. Подано структурні компоненти системного утворення підготовки фахівців дошкільної галузі. На основі ретроспективного аналізу архівних матеріалів, наукових розвідок обґрунтовано особливості становлення системи підготовки майбутніх вихователів. Окреслено основні проблеми, які виникали під час підготовки фахівців дошкільної освіти. Охарактеризовано вплив суспільних трансформацій на підготовку педагогічних кадрів в умовах педагогічних курсів, педагогічних технікумів, педагогічних училищ, педагогічних коледжів. Підготовку майбутніх вихователів в умовах спеціальної середньої, згодом вищої та фахової передвищої освіти в хронологічних межах дослідження розглянуто в контексті суспільних вимог до фаховості вихователя дошкільного навчального закладу.

Зазначається також, що метою підготовки педагогічних кадрів, зокрема і майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти, є не лише професійно якості, як фахівця, а й особистісний розвиток здобувача освіти. Основну увагу зосереджено на історичному векторі організації освітньої діяльності в педагогічних закладах, що готували майбутніх вихователів. Наголошено, що на визначення змісту підготовки майбутніх вихователів, зокрема і методичної підготовки, впливали трансформаційні зміни у суспільстві. Висвітлено основні форми освіти майбутніх педагогічних працівників дошкільних закладів; розкрито роль громадських організацій та товариств у підготовці майбутніх вихователів-садівниць. Проаналізовано особливості різнорівневої підготовки фахівців дошкільної галузі. Виявлено, що у 50-90-х роках ХХ ст. важливим компонентом у підготовці майбутніх вихователів було формування готовності до реалізації мети, завдань виховання дітей дошкільного віку, удосконалення програмно-методичного забезпечення та здійснення підготовки дитини до школи.

Ключові слова: педагогічні кадри, дошкільна освіта, підготовка майбутніх вихователів,

педагогічні заклади, педагогічні коледжі, педагогічні училища.

The article presents an analysis of the formation of the system of training future educators in the history of domestic vocational education. The structural components of the systemic education of preschool specialists are presented. On the basis of retrospective analysis of archival materials, scientific research, the peculiarities of the formation of the system of training future educators are substantiated. The main problems that arose during the training of preschool education specialists are outlined. The influence of social transformations on the training of pedagogical staff in the conditions of pedagogical courses, pedagogical technical schools, pedagogical schools, pedagogical colleges is characterized. The training of future educators in the conditions of special secondary, later higher and professional higher education within the chronological framework of the study is considered in the context of social requirements for the professionalism of the educator of the preschool educational institution.

It is also noted that the purpose of training teachers, including future educators of preschool education, is not only professional quality as a specialist, but also the personal development of the student. The main focus is on the historical vector of organization of educational activities in pedagogical institutions that train future educators. It was emphasized that the definition of the content of training of future educators, including methodological training, was influenced by transformational changes in society.

The main forms of education of future pedagogical workers of preschool institutions are highlighted; the role of public organizations and societies in the training of future educators-gardeners is revealed. Peculiarities of multilevel training of preschool specialists are analyzed. It was found that in the 50-90s of the twentieth century. An important component in the training of future educators was the formation of readiness to achieve the goals, objectives of raising preschool children, improving software and methodological support and preparation of the child for school.

Key words: pedagogical staff, preschool education, training of future educators, pedagogical institutions, pedagogical colleges, pedagogical schools.

УДК 37.016:373.2.011.3-051(091)
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2022/48.2.13>

Найда Р.Г.,

канд. пед. наук, доцент,
голова циклової комісії
Відокремленого структурного
підрозділу «Дубенський педагогічний
фаховий коледж Рівненського
державного гуманітарного
університету»

Постановка проблеми. Реформування освіти, визначення пріоритетних напрямів та основних шляхів у розвитку освіти передбачено у Державній національній програмі «Освіта» («Україна ХХІ століття») (1993). Відтак, перехід до гнучкої ступеневі системи підготовки фахівців вимагає створення, забезпечення та поліпшення якості надання освітніх послуг.

Головною метою Національної доктрини розвитку освіти України у ХХІ столітті (2002) є створення умов для самореалізації кожної особистості. Отже, досягнення поставленої мети здійснюватиметься

за напрямами визначеними державною політикою, які окреслюють завдання системи безперервної освіти та навчання впродовж життя, шляхи підвищення якості освіти та зміст інтегрованих процесів вітчизняної освіти до Європейського та світового освітніх просторів.

Зазначимо, що у Національній стратегії розвитку освіти (2013) сучасна система управління освітою визначена як такою, що навчена орієнтуватися на розвиток мислення, вдосконалення національної системи освіти, пошук ефективного процесу відповідно до світових тенденцій і вимог

ринку праці, що очікує від випускника, в першу чергу, здатності самостійно застосовувати теоретичні знання у нестандартних ситуаціях та вміння розв'язувати складні освітні завдання.

Проблему реформування освіти розглянуто в концепції розвитку освіти України на період 2015-2025 років та спроєктовано шляхи їх вирішення. В документі наголошено на необхідності створення умов для оновлення змісту освіти, модернізація бази підготовки педагогічних працівників нової генерації. Також, необхідно відзначити, про принципи високоякісного викладання, що лежать в основі процесу підготовки фахівців заявлено в «Білій Книзі» (White Paper: Higher Standards, Better School for All), що закликає переорієнтуватися з академічних потреб закладу освіти на успіхи й потреби особистості здобувача освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У наукових дослідження вітчизняних учених приділяється значна увага професійній підготовці майбутніх вихователів в умовах педагогічних коледжів та становленню системи їх підготовки, як-от: обґрунтування наукових засад професійної підготовки майбутніх вихователів (Л. Артемова, А. Богуш, Н. Гавриш, І. Дичківська, К. Крутий, Т. Поніманська, Т. Танько, Р.Аронова, Л. Зданевич, Н. Миськова та ін.; характеристика становлення системи підготовки майбутніх вихователів знайшли своє відображення в працях Н.Лисенко, М.Братко З. Нагачевської, О.Бондар, А.Січкар, О.Венгловської, А.Федорович, Г. Улюкаєвої, М. Ярмаченка. Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Аналіз науково-педагогічних дослідження з проблеми професійної підготовки майбутніх вихователів в умовах педагогічних коледжів, питання становлення методичної підготовки майбутніх вихователів у фаховій передвищій освіті залишається недостатньо дослідженим та потребує вивчення й узагальнення.

Мета статті – провести ретроспективний аналіз становлення та розвитку системи підготовки майбутніх вихователів; охарактеризувати форми організації освіти майбутніх фахівців в умовах педагогічних коледжів.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Досліджуючи проблему підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти, вважаємо, що значущим для осмислення проблеми, що досліджується, є вивчення історико-педагогічних джерел, які відображають шлях становлення мережі закладів фахової передвищій освіти.

Аналіз історичних документів засвідчив, що попередниками фахових педагогічних коледжів були педагогічні курси, учительські та педагогічні інститути, педагогічні класи, згодом, педагогічні училища. Після отримання незалежності в Україні діяли педагогічні училища і коледжі, педагогічні

університети й академії комунальної, державної та недержавної форм власності.

Вагомим компонентом у підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти є мережа закладів фахової передвищій освіти фахові коледжі, які здійснюють підготовку «фахових молодших бакалаврів» зі спеціальності 012 Дошкільна освіта. Створення та функціонування цих закладів зумовлене реформаторськими змінами у системі освіти. Соціально-економічні та освітні потреби держави у вихователях-практиках задовольняються, на нашу думку, шляхом створення освітніх фахових закладів, які мають практико-теоретичне спрямування.

Здійснений ретроспективний аналіз уможливив виявити умови функціонування професійних закладів із підготовки кадрів для роботи з дітьми дошкільного віку. Отже, на початку ХХ ст. у великих промислових центрах деякі громадські організації розпочали роботу з підготовки педагогічних кадрів для дошкільних установ. У Києві з 1908р. почало діяти «Фребелівське суспільство», що згодом ініціювало створення Київського жіночого педагогічного інституту з трирічним курсом навчання. Безпосередньо підготовка вихователів закладів дошкільної освіти тривала 2 роки, а наступних півтора року готували інструкторів з дошкільної освіти. Змістове наповнення освітнього процесу в закладах включало питання вивчення проблем організації системи дошкільного виховання та особливостей використання різних освітніх програм в роботі дитячих садків. Актуальними були форми організації педагогічного процесу: практикуми, екскурсії, різні види педагогічної практики. Аналіз архівних джерел засвідчив, що у 1910/1911 роках у таких закладах навчалося 217 студентів, а в 1913/1914 роках – 338 осіб. Студентів знайомили із різними системами виховання. Навчання в інституті було платним тому в ньому здобували освіту дівчата із заможних сімей. Додатково в Київському педагогічному інституті організовувалися вчительські курси та надавалися консультації з питань дошкільного виховання.

Під час Першої світової війни, у 1914-1915 рр. було впроваджено короткострокові курси з дошкільного виховання. Вперше до освітнього процесу було введено вивчення дитячої фізіології і психології. Натомість, педагогічних кадрів не вистачало. У 1921р. було вперше здійснено підготовку майбутніх вихователів дитячих садків у державних педагогічних технікумах, а не в інститутах. До 1928р. педагогів дошкільних установ в Україні готувало 23 педагогічних технікуми. За постановою уряду Союзу Радянських Соціалістичних Республік у 1938 році педагогічні технікуми стали називатися педагогічними школами, а з 1 січня 1945 року згідно з постановою МО УРСР педагогічна школа стала називатися педагогічним училищем.

Держава поставила перед наукою нові завдання, які стосувались системи підготовки фахівців дошкільної освіти, як-от: оновлення форм роботи, навчально-методичного забезпечення, пріоритетності напрямів виховання і навчання майбутніх вихователів.

Після Другої світової війни окрім педагогічних училищ, тимчасово відкривалися педагогічні класи на базі одинадцяти класів загальних середніх шкіл. Професійно-практичний зміст підготовки не передбачав методичну багатогранність. Значна увага приділялась практичній діяльності. Подолання після воєнної бездоглядності дітей, товариством «Знання» було організовано систему педагогічної освіти батьків для ознайомлення із досвідом організації виховання та його впливу на дитину. Товариством «Знання» за сприяння освітніх закладів було створено навчально-методичне забезпечення, яке включало, відповідно, робочі програми, навчальну літературу.

Згодом, у 1947 році педагогічні училища перейшли на чотирирічний термін навчання за семестровою системою. У ході відбудови вітчизняної педагогічної освіти, збільшувалися вимоги до підготовки фахівців. Учительські інститути переорганізовувалися у педагогічні. Запорукою успіху на шляху здобуття освіти вважалося ґрунтовне оволодіння методиками викладання дисциплін. До прикладу, в Київському міському відділі народної освіти було створено шість секторів та із 8 березня 1946 року, на виконання постанови Уряду і ЦККП/б/У №407 «Про поліпшення роботи вечірніх шкіл робітничої та сільської молоді УРСР» розпочалося створення секторів шкіл робітничої та сільської молоді. Одним із шести секторів був сектор дошкільного виховання та сектор, який відповідав за підготовку кадрів. Відділи народної освіти добирали кадри для педучилищ; контролювали стан освітньо-виховної роботи педучилищ та проведення заходів із виявлення та поширення передового досвіду [11].

Особливим досвідом розвитку освіти був той факт, що поза увагою не залишалися діти з особливими потребами. Було залучено до навчання та виховання майже усіх дітей із дефектами слуху, зору. Відповідно з'явилася потреба у педагогічних кадрах, які змогли б реалізувати завдання освітнього процесу для такої групи дітей. У постанові «Про поліпшення організації роботи міського відділу народної освіти та розподілу обов'язків між керівництвом відділу» у відділі народної освіти розпочали роботу сектори кадрів та дитячих садків [5].

У 1950-их роках продовжувалася освітня діяльність педагогічних училищ водночас із педагогічними інститутами та вчительськими інститутами надавалася можливість для всіх хто бажав отримати педагогічну освіту. Натомість, вступ до педагогічних закладів передбачав від вступників

наявність характеристик від прийнятих профспілкових, комсомольських та інших громадських організацій. Отже, для вступників організовувався конкурсний відбір.

Зазначимо, що у 50-х роках ХХ ст. спостерігалась тенденція до збільшення мережі педагогічних закладів. Так, у 1952 році, за даними архівних матеріалів, налічувалося 77 педагогічних училищ. Згідно плану Міністерства освіти УРСР на 1953 рік кількісний показник збільшився на 1 заклад. Водночас слід зауважити, що планувалося скоротити мережу інших закладів, які надавали педагогічну освіту, зокрема учительські інститути. Щодо складу студентського контингенту, то з 1951 по 1953рр. він значно скоротився із 8637 студентів до 8000 осіб. Така тенденція свідчить про збільшення популярності вищої освіти. За даними ретроспективного аналізу в цей період державна політика всіляко намагалася розбудувати вищу педагогічну освіту.

Про кількісне скорочення студентів педагогічних училищ свідчать також дані щодо їх випускників. Із 1951-1953рр. кількість випускників скоротилась із 7487 до 6480 осіб. Однак попри те, що прийом абітурієнтів в педагогічні училища планувалося зменшити на користь закладів вищої освіти, кількість бажаючих вступати на навчання в педучилища збільшилася на 45%.

Принагідно зазначимо, що провідне місце на той час у підготовці фахівців педагогічної освіти займала виховна робота, яка була спрямована здебільшого на створення колективу, а не на передавання знань; на практичне спрямування навчання; розвиток мисленневих процесів та максимальне наближення навчання до професійної діяльності. Окрім денної форми навчання, в педагогічних коледжах діяли заочні відділення.

Для забезпечення якісної підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти, керівні органи влади дбали про освіченість викладачів педагогічних училищ. У своєму виступі заступник міністра освіти України О.Арсеньєв відзначав, що педагогічні училища забезпечені «кваліфікованими та відданими справі педагогічними кадрами» [1, с. 4].

Щодо навчально-методичного забезпечення, то освітні програми містили більше навчального матеріалу порівняно із вищими навчальними закладами. Результатом такого підходу до організації освітньої діяльності в педагогічних коледжах була ґрунтовна теоретична та фахова підготовка, насамперед практична. Зазначимо, що в педагогічних училищах не вивчалися іноземна мова, що ускладнювало для випускників вступ до інститутів, де було передбачено складання іспиту з іноземної мови.

Розширення спектру вимог до вихователів вимагало зміни у підходах до професійної підготовки майбутніх фахівців. Нормативні документи другої половини ХХ ст. Закон «Про зміцнення зв'язку школи з життям і про подальший розвиток

системи народної освіти в Українській РСР» (1959), «Основи законодавства СРСР та союзних республік про народну освіту» (1973), постанова «Про основні напрямки реформи загальноосвітньої і професійної школи» (1984) регламентували нововведення в організації підготовки майбутніх вихователів у педагогічних училищах.

Мережа педагогічних закладів продовжувала зростати. У 1950-1952 роках працевлаштовано було 2090 випускників дошкільних відділень педагогічних училищ. У 60-ті роки продовжувалася робота із збільшення кадрового потенціалу у дошкільних навчальних закладах. Педагогічні училища на той час підготували та випустили 30000 вихователів дітей дошкільного віку. Постійно обговорювалися питання покращення якості виховання дітей, упровадження у практику передового педагогічного досвіду. У 1978р. підготовку майбутніх вихователів здійснювали у 38 педагогічних інститутах і 214 педагогічних училищах.

У період 1973-1983р. підготовка в педагогічних училищах майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів відбувалася за «Основами законодавства СРСР та союзних республік про народну освіту» (1973) щодо вимог до вихователів, їхні професійні права та обов'язки. Прийняті міри розкривали проблему вдосконалення змісту та форм підготовки педагогічних кадрів для закладів дошкільної освіти. Після прийняття постанови «Про основні напрямки реформи загальноосвітньої і професійної школи» (1984) було переглянуто вимоги до вихователів. Звертає увагу шостий розділ цієї постанови, в якому акцентувалося на важливості педагога, а також необхідності самого педагога творчо підходити до організації педагогічної діяльності, любити дітей та мати відповідну фахову підготовку [7, с.56-58].

Проведення освітньої реформи у 1980-х роках визначили напрями та стратегії подальшої підготовки педагогічних кадрів зі спеціальності 012 Дошкільна освіта. Ухвалені постанови «Про заходи із вдосконалення підготовки, підвищення кваліфікації педагогічних кадрів системи освіти і професійно-технічної освіти та поліпшення умов їхньої праці та побуту» [7, с.91-98], «Про подальше поліпшення суспільного дошкільного виховання і підготовку дітей до навчання у школі» визначали основний зміст «психолого-педагогічної та методичної підготовки» [7, с.92], пропонували продовжити здобуття педагогічної освіти після закінчення педагогічного училища за скороченим терміном навчання. Зміни у психолого-педагогічній та методичній підготовках передбачали розширення практичного аспекта підготовки майбутніх вихователів, збільшення кількості лабораторних занять, годин на навчальну та виробничу практики. Вважалося, що практична діяльність студентів допоможе їм у реалізації

завдань теоретичного аспекта: наступність між дошкільним навчальним закладом та початковою школою; вправлення у використанні технічних засобів навчання. Окрім цього, викладачі педагогічних закладів могли у ході спостереження за студентами визначити серед них схильних до роботи з дітьми дошкільного віку.

Таким чином, у період із 1947 до 90-х рр. ХХ ст. на підготовку майбутніх вихователів дітей дошкільного віку в системі педагогічної освіти значно впливали соціально-економічні, ідеологічні та освітні чинники. Водночас у цей період важливе місце приділялося фаховій підготовці із врахуванням трансформаційних змін у суспільстві. Принагідно зазначимо, що система підготовки майбутніх вихователів у педагогічних училищах не враховувала регіональний особистісний аспект.

Модернізаційні процеси у дошкільній галузі вимагали фахівця, який швидко орієнтується у соціальних запитах та реагує на виклики суспільства, є творчим та готовим до використання теоретичних здобутків на практиці.

У другій половині 90-х років ХХ ст. відбувається реформування педагогічної освіти, зокрема, педагогічні училища змінюють статус на коледжі I-II рівнів акредитації. Підготовка фахівців дошкільної галузі здійснюється за освітньо-кваліфікаційними рівнями «молодший спеціаліст». Окрім структурно-організаційних змін відбулися перетворення і в підходах до організації освітнього процесу. Зміст підготовки вихователів дошкільних навчальних закладів реалізував принципи варіативності навчання, впровадження інноваційних форм організації освітнього процесу, розширення навчальних планів та включення дисциплін культурологічного спрямування, дисциплін самостійного вибору навчального закладу та вільного вибору студента. Випускник по закінченню курсу навчання здобував кваліфікацію «Вихователь в дошкільному закладі», «Вчитель з дошкільного виховання» (2015), «Вихователь закладів дошкільної освіти» (2019).

Висновки. Отже, історико-гностичний аналіз становлення системи підготовки майбутніх вихователів в Україні засвідчив, що на визначення змісту методичної підготовки майбутніх вихователів впливали трансформаційні зміни у суспільстві. Водночас, професійна підготовка майбутніх вихователів була зумовлена метою та завдання дошкільного виховання та вимогами до вихователів впродовж ХХ-початку ХХІ століття. Представлені результати ретроспективного аналізу проблеми дослідження не вичерпують всіх аспектів методичної підготовки майбутніх вихователів. Потребують наукового аналізу складові компоненти системи підготовки майбутніх фахівців дошкільної галузі, як-от: місце та роль учасників освітнього процесу у підготовці до професійної діяльності в дошкільній галузі та власне педагогічна система.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Арсеньев А. М. Подготовка учителей общеобразовательной школы в пятом пятилетнем плане развития СССР. *Советская педагогика*. 1953. № 1. С. 3–13.
2. Бондар О. Підготовка дошкільних працівників в УСРР у 20-х – на початку 30-х рр. ХХ ст. *Наукові праці Миколаївського гуманітарного університету ім. Петра Могили. Серія «Історія»*. Вип. 19. Т. 32. – Миколаїв, 2004. С. 39–43.
3. Венгловська О. А. Система підготовки вихователів дітей дошкільного віку в Україні у 50–80-х роках ХХ сторіччя. *Професійна адаптація молодого вчителя в умовах змін ціннісної парадигми суспільства* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. / [редкол. : В. О. Огнев'юк, І. А. Зязюн та ін.]. Київ, 2010. С. 25–27.
4. Гендрихівська А. Масове готування дошкільних робітників (До сільськогосподарської кампанії 1931 р.). Харків, 1931. 40 с.
5. Державний архів м. Києва, ф.р-4, арк.3328
6. Дічек Н. П. Методологічні аспекти модернізації вітчизняних історикопедагогічних досліджень. *Педагогіка і психологія*. 2014. № 2. С. 67–75.
7. Про основні напрями реформи загальноосвітньої і професійної школи : зб. документів і матеріалів / [пер. з рос.]. Київ : Політвидав України, 1984. 110 с
8. Січкара А. Д. Становлення інституту підготовки фахівців з дошкільної освіти в Українській Народній Республіці. *Наукові записки. Серія «Психолого-педагогічні науки» (Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя) / [за заг. ред. проф. Є. І. Коваленко]*. Ніжин : Видавництво НДУ ім. М. Гоголя, 2011. № 4. С.191–194.
9. Слободянюк Т. Становлення та розвиток професійної підготовки фахівців з дошкільного виховання в Україні (кінець ХІХ – початок ХХ століття) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. К., 2000. 25 с.
10. Улюкаєва І. Історія дошкільної педагогіки : підручник. К. : Видавничий дім «Слово», 2016. 424 с.
11. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВОУ), ф.166, оп. 1, спр. 201, арк. 4. ЦДАВО України, ф.166, оп.15, спр.130,131,241.